

ХОРВАТА ДІБРОВА

ЧАСТИНА 1

Гречкосій

Давно це сталося. Багато часу минуло з тієї пори, зараз важко і пригадати... Та є таке, що не забудеш. І хотів би, а не забудеш ніяк - воно з голови не йде.

То ж, коли-но тільки, як війна скінчилась, прийшли до нас з чужинських земель володарі і поставили своїх управителів. Я то сам не воював - малий був, а батько мій - так він, було, і ярами переховувався, а до дому вертався лише глухою ніччю. Мати його нагодує, а зранку - знов по ярах. Та щось не довго так тривало, бо бачили вже всі, що чужинці беруть гору. Вернувся мій батько, а я на той час вже й старшим став. Стали ми робити по господарству, батько мене одружив, поставили новий зруб і оселився там разом з жінкою. Важко було, бо оброки складали та виконували всякі повинності, але ж ворогів - сила, а я один - що я проти них? Були ж, звичайно, в нашому поселі і ще чоловіки, не всіх війна зажерла, але нас всіх - валка невеличка, а у володаря - ціла рать, та при зброї. Так ми від них потерпали, але ж де там! Корилися. Важко було, але жили якимось. Жили ми з жінкою в новому зрубі та в родинній злагоді. Єдине, де війна невщухала - то попід Дібровою. Жили там тоді люті вої, чужинцям не корилися, а де зустрінуть - вбивали їх на смерть. Залізом цих воїв не візьмеш - тільки сріблом, чужинці знали про це. Я і сам бачив в багатьох іноземців срібні ножі за поясом. З лісу нападали на чужинців, а ті давали відсіч. Не раз виряджались вони вигубити лісових воїв та попалити діброву, та кожного

разу їх перед самою дібровою бито. А все тому, що головним в Діброві був Вулковой - той був великий войовник, а ще й кудесник, на всякі діла здатний. Той знав, хто й що і подумає. Він вночі, бувало, обернеться на Звіра, та й рискає темними ярами та байраками, вивідує все про ворога, а де ворога зустріне - задушить. На ранок же вернеться в Діброву, вийде на галявину, одному йому відому - кувирдь - перекинеться через пень, перескочить через крицю та й знов прийме людську подобу. Так то він усе наперед знав, та й казав своїм воям, що і як робити. Так про нього оповідали... Та було, я й сам з ним зустрівся.

Якось темною осінню проїзжав нашими землями якийсь великий чужинський володар, а при ньому сімсот вершників, а піхоти - багато сотень. Зупинилися вони біля нашого поселення і стали табором на ночівлю. Управитель наказав, щоб дівчата всі і молодіці гарні йшли в той табір на ніч. Я то свою ладу з дому не випускаю, але ж, як зайдуть до господи, то буде нам лихо. Так і сиділи тихо, без світла, не роздягались і спати не лягали. Розмовляли лише пошепки, щоб, було, не почув ніхто. Аж раптом, серед ночі, чуємо - вовки співають. Та так голосно, що й не пригадати, що б до того коли чув таке. А потім розгавкались собаки по всій окрузі. Сидів я сидів, аж не втерпів. Кажу жінці - піду гляну, що там діється, чого пси лають. Відкрив двері, потроху вийшов на двір.

Аж бачу - стоять в моєму дворі четверо. Я аж похолов. Сіре хутро, гострі вуха - в темряві і не розбереш, чи то люди в вовчих шкурах, чи то вовки на задніх лапах! Один з них, трохи нижчий за всіх, попереду стояв. Дивиться на мене, а мені аж мороз по шкірі. Каже мені:

-Іди сюди.

Тихо сказав, але я аж здригнувся. Але ж, думаю собі, як говорити вміє, то, мабуть, людина. Та все одно страшно! Іти не можу, з переляку ноги не слухаються. Він мені знову:

-Іди сюди.

Я ближче підійшов. Трохи розгледів їх, а особливо того, який до мене говорив - невисокий, в вовчій шкурі, меч при боці, а погляд гострий, як лезо і очі світяться. Так

дивився він на мене, що мені аж не по собі зробилося, а потім каже:

-Хто такий?!

-Я Ячмінь, гречкосій.

-Знаєш, хто ми?

Хто вони є, то це я здогадався, яко тільки їх побачив. І відповів би, але сказати страшно. Тоді він мені знову каже:

-Відгадай загадку:

В Сербських Карпатах жили білі хорвати

Добували мед і сіль, пили пиво і кисіль.

Як дійшло мо' до війни - грім із неба, а вони

Хто у лузі, хто в глуші вміло варять куліші.

Це про кого?

-Про лісових воїв з Хорватої Діброви - про вас, - відповідаю.

-Правду кажеш, - мовить він мені, - іди до себе в хату. Закрий двері і вікна - до ранку не відчиняй. Як будеш тихо сидіти - житимеш.

Сказав це, і рушив зі своїми бійцями в сусіднє подвір'я. Я ж не живий не мертвий забігаю в хату. Жінка питає, що сталося, а я то і розповісти не можу. Зрештою отямився, та й шепочу стиха до неї, щоб швидко зачиняла двері та лізла за піч. Тільки-но хату закрили, чую – почалося: крики, стогони, лезгіт заліза, а потім дивлюся - зарево. То Вулковой зі своїми воями напав на табір чужинців. Всю ніч таке діялось, лише на ранок припинилося. Як вже Сонце зійшло - стукають в двері. По крикам чую - чужі. І відкривати боюсь, а не відриєш - двері виламають. Нічого робити - відчинив. А на порозі - чужі бійці, з півтора десятка. Так і увірвались до господи, мене на відлогу штовхнули, бігають, посуд б

ють. В руках у кожного - ножі, сокири, обличчя обпалені, закривавлені. Всі злі, бачу - жартувати не будуть. Де, кричать на мене, де лісові перевертні?! Я їм кажу, що, мовляв, нічого не знаю. Спав собі в своїй домівці, аж тут розпочалося, гармидер якийсь, то я двері наглухо зачинив. А з Діброви, кажу їм, нікого не знаю, і не бачив ніколи, хіба що чув, та й то - плітки. На щастя, повірили вони мені - повибивали вікна і кинулися до сусідніх господ.

Вдень дізнаюся: вбито чужинського володаря в його таборі, а з ним майже всіх його вершників, та й піхоти багато порубано. Управитель наш ледь живий лишився - йому відірвали ногу і вибили око. Так він і ще хто з чужих лишилися, кинулися по слідах за лісовими воями навздогін, до Діброви. А що самі боялися в Діброву заходити то попереду себе вирядили нас, всіх місцевих хліборобів з кількох поселень. Зайшли ми до лісу і не знаємо що робити - і позаду смерть нас чекає, бо як не підкоремось, то будемо биті, і по переду смерть чекає. А довкола бій, чужі стали лавою і на Діброву наступають, а лісові з-поміж дерев бороняться. Іду я лісом, руки опустив, аж раптом - шерхіт та гарчання.

Обертаюся - лежить на землі вовк, та ще такий великий, просто величезний. Трава поряд з ним зкривавлена, дихає важко, видно - поранений, а дивиться мені просто в очі! Я так і завмер. Стою, не дихаю, боюся поворухнутись. А він теж з мене очей не зводить – вп'явся в мене хижим поглядом, і здалося мені, що він всі мої думки наперед знає! Тут я взагалі перелякався, тікати треба, але не можу! А він дивиться на мене та й каже:

-Здоров, чоловіче.

Дивлюсь йому в очі - та й пізнав: це він зі мною вночі розмовляв! Лежить, поранений, і не вовк це зовсім, а просто вкритий був вовчою шкурою!

-Пізнав?

-Пізнав, - відповідаю, а голос тремтить.

-Іди, принеси мені води. Та швидко. І ворогам в руки не попади.

Я пішов. Зайшов в гущавину, вийшов на галявину, а тут як побіжу - і де тільки сили взялися? Біжу, дороги не бачу. Вибіг з Діброви, довколи - бій, а я біжу, ніг не відчуваю, і як живим лишився - сам не знаю. Пробіг полем, забіг до свого двору, запригнув в хату, заліз у піч та й сидів там до темряви, доки бій не скінчився.

От так зустрівся я з Вулковом. Багато часу по тому минуло. Знов бої були, знов виходили лісові вої з Діброви на справи. Полювали чужинці на Вулковоя, та тільки кожного разу вдавалося йому вирватися з пастки, ще й ворогів побити. Його вої, кажуть, і зараз в Діброві живуть, а чи сам він ще там - цього не відаю. А як згадаю про ту зустріч - то і зараз мороз по шкірі. Я ж то наказу його так і не виконав - не приніс йому води.

ЧАСТИНА 2

Мандрівник

Великі ріки, які впадають в Румське море, беруть свій початок на півночі. Ці ріки починаються в густих північних лісах, в землях славинів. Ми дісталися гирла Руської ріки, але виявилось, що вона вся вкрита кригою і плисти нею немає ніякої можливості. Через це ми стали табором на березі і стояли там чотирнадцять днів.

Коли пройшов час найсильніших морозів, час почав змінюватись, Руська ріка розтаяла, ми и завантажили на човни верблюдів і рушили по ній вгору проти течії. Так ми рухалися сім днів, поки не наблизились до місця, яке не було придатним для судноплавства. Тут були великі підводні скелі, вони утворювали водовороти. В цьому місці ми зійшли на берег і далі прямували вздовж ріки. Наступного дня нас накрила снігова буря, так, що верблюди йшли в снігу по коліна. Всі ми страждали від холоду і труднощів, постійно йшов сніг, холод був таким, що перед ним холоди Хорезму були подібні теплим дням. Так продовжувалось

п'ять днів, потім буря припинилася, але мороз був дуже сильним. І через це ми робили часті зупинки, палили вогонь і гріли в казанах воду, щоби зігрітися. Коли морози змінилися на потепління, йти стало набагато легше і ми просуvalися швидше. Так ми прямували на північ, доки не дісталися однієї з притоків Руської ріки. На її берегах живуть мисливці, які полюють бобрів і річкових птахів. Тут починаються землі славинів.

Коли я прибув в їх край, то побачив, що це простора земля, багата на мед, пшеницю, ячмінь і великі яблука. Славини живуть в лісах, по берегах річок. В такий холод вони носять льняну одягу, а на деяких з них бувають шуби з бобрових шкір, хутро цих бобрових шкір повернуто назовні. Житла в них зроблені з дерева і мають два поверхи, один з яких знаходиться під землею. Ці житла вони зігрівають за допомогою великих жаровень, схожих на жаровні для випічки млинців, тільки набагато більших, мурованих, або роблених з глини.

В їх лісах багато меду в житлах бджіл, які вони знають, і ходять для його збору. А часто самі прилаштовують на деревах колоди з отворами, в яких селяться бджоли, а потім збирають цей мед. Дійсно, меду там дуже багато, славінські купці продають його в інші країни. Я бачив в цій землі дерево, воно дуже незвичне на вигляд, тому що має білу кору. Мешканці цих земель пробурюють його і прикріплюють під ним посуд, в який стікає з цього отвору рідина. Потім вони п'ють її, ця рідина дуже приємна на смак.

Мені розповідали, що раніше славини не мали над собою зверхності ніякого сусіднього народу і нікому не підкорялися. Зараз же одні з них платять харадж туркам і болгарам. Інші, що живуть на заході, підкорені франками.

Верблюди не могли йти далі і ми купили кількох низькорослих коней. І, завантаживши на них наше майно, рушили далі. Так ми йшли два дні і ми дістались ріки, вода якої чорна, як чорнила, але при цьому вона солодка, чиста і приємна. В ній нема риби, тільки великі чорні змії, одна на іншій, їх більше, ніж риб, але вони не завдають нікому шкоди. Місцеві ловлять їх руками, так багато їх в цій річці, а потім смажать на розпеченому камінні і так їдять.

Далі перед нами починався ліс, який має назву Хорват. Місцевість ця дика, і нас попереджали, щоб ми остерігалися нападу грабіжників. Нам порадили обійти цей ліс стороною, але на це треба було витратити більше двадцяти днів. Нам казали, що в цих лісах живуть перевертні, які безжально грабують і вбивають подорожніх, тих, хто наважиться їхати лісом Хорват. Ці войовники сидять між деревами, вдень вистежують всіх, хто прямує крізь їхні землі, а вночі перевдягаються в вовчі шкури і з дикими криками кидаються на подорожніх. Так нападають вони кожного разу, і місцеві славини вірять, що вночі ці войовники обертаються на справжніх вовків. Ці воїни нікому не підкорюються, і нікому не платять данину, і визнають владу лише свого правителя. Він те ж живе в цьому лісі і звідти віддає свої розпорядження. Два дні ми стояли на місці, і розпитували місцевих мешканців, щоб дістати якомога більше відомостей про войовничі народи, що заселяють цю землю. На третій день я вирішив іти крізь ліс Хорват. Мої супутники намагалися переконати мене обійти цю місцевість, але змушені були погодитись з моїм рішенням.

Таким чином, на третій день нашої зупинки, ми рушили верхи до великого лісу, в якому були величезні дерева. В той день знову став мороз. Почався сильний снігопад і все довкола вкрив сніг. Ми рухалися по лісовій дорозі. Так ми їхали пів дня, коли один з моїх рабів, він їхав попереду, голосно закричав, як було умовлено, подаючи нам сигнал. Ми наблизились до нього і опинилися на місці, на якому було видно сліди бойовища. Тут

лежали трупи людей, вбиті коні, були розкидані поламані щити, ратиці і сокири. Наші коні кидалися вбік від трупів і грузли в мокрій землі і снігу. Тоді я наказав всім бути наготові. Так ми поволі рухалися вперед. Скоро ми побачили якусь постать. Це був чоловік в ведмежій шкурі, він стояв посеред лісової дороги, високо піднявши праву руку. Ми зупинилися, і я наказав приготуватися до бою.

Так ми стояли якийсь час, ми не рухалися вперед, і не рухалися назад, і чоловік в ведмежій шкурі мовчки стояв з піднятою вверх рукою. Несподівано ми побачили ще кількох людей, вони швидко наблизилися до нас. Один з них, їхній старший, сказав нам, що ми заїхали у володіння лісового князя. Потім до нас підійшов той, в ведмежій шкурі, якого ми побачили першим. Він був дуже великого зросту, з густою бородою і довгим волоссям. Він наказав нам слідувати за ним, погрожуючи нам, якщо ми не погодимося, відібрати все наше майно, а самих нас обернути на своїх рабів. Я вирішив підкоритися його наказу і наказав своїм робити, що він каже. Ми злізли з коней і звернули з дороги в ліс, ми йшли за цим чоловіком, ведучі своїх коней за вудила. Позаду нас йшли інші, яких ми зустріли.

Так ми йшли через ліс, поки нам не наказали зупинитись. Потім чоловік в ведмежій шкурі наказав нам залишити коней і йти за ним. Ми вийшли на широку галявину. Посеред галявини знаходилась велика будівля, складена з колод, в її стінах були отвори для метання стріл і ця будівля була схожа на укріплення. З одного боку її оточували частокіл з загострених колод і велика брама. Під частоколом стояли кілька воїнів в звірячих шкурах. Біля брами на дерев'яній лаві сидів літній чоловік, на його плечах теж була вовча шкура. Під лавою, коло його ніг сиділи два величезних пса, але скоріше це були приручені вовки. Цей чоловік і був лісовим князем. Це ми зрозуміли, коли чоловік в ведмежій шкурі привітався до нього, і вклонився йому, і коротко оповів про нас.

Після цього нам наказали підійти ближче до князя. Він сидів, схиливши голову, і дивився собі під ноги, на мокрий сніг на землі, а може на своїх вовків. На нас він не дивився. Тоді він сказав нам:

-Хто такі?!

-Мене звати Хаммад ібн Ібрагім ібн аль Рашид, - відповів я. - родом з Дамаска. Я купець і торгую металами, міддю, і залізом і торгую хорезмською вовною, і тканинами. А ще торгую сіллю, і ромейським посудом. Це мої супровідники, - вказав я на своїх людей.

-Знаєш, хто ми? - знов запитав князь. Він так само не зводив на нас очей і так розмовляв до нас.

Я не знав що відповісти. Я вирішив ухилитися від прямої відповіді і сказав так:

-Я чув, що ваші воїни називають вас князем, - так сказав я йому, - Нам казали, що в цих лісах багато злодіїв, які безжально розбивають всіх подорожніх. Чи не могли б ви захистити нас від цих грабіжників?

Тоді я побачив, що дехто з них зло засміялись, після того як я сказав останні слова. Але князь підняв праву руку, і всі стихли. Тоді він знов заговорив до нас.

-Мене звати Вулковой. Старі люди переповідали мені, що колись на наших землях були мир і злагода. А потім прийшла війна. Я замолоду взявся за зброю. Було багато кривавих боїв, в війні загинуло багато моїх воїнів, воевод і моїх братів. Тепер я кажу так...

На мить все затихло, навіть не шерхотіло листя. Вовки, які сиділи під лавою, стали на чотири лапи і підняли вуха, ніби намагались щось почути.

-Я кажу так... - знов заговорив князь. - Якби ти продавав би зброю нашим ворогам, я б наказав відрізати тобі голову. Якби ти торгував би людьми, тоді тобі відрізали би... - і він сказав, що його воїни відрізають тим, хто торгує полоненими слав'янами, - Ти і твої люди можете бути вільні. Ви повернетесь, звідки вийшли сьогодні вранці, і обійдете цей Священний ліс стороною. Можеш торгувати, і купувати в місцевих мед, і віск за ціною, яку назвуть вони. Можеш вільно проїжджати по славінським землям в своїх торгових справах. Але якщо прийдеш з лихими намірами... - враз князь Вулковой підняв очі на мене.

Клянусь, я ніколи не забуду цього погляду. Він дивився хижо, як звір на поранену лань. Він дивився так, що мені здалося, ніби він знає мої думки наперед. Його вовки люто

загарчали, показавши ікла. Подув сильний вітер, ліс зашелестів листям, а велетень в ведмежій шкурі потряс в руках бойовою сокирою. Але князь знов підняв руку, і все заспокоїлось.

-Як прийдеш з лихим - буде тобі смерть. А тепер - іди.

Я і мої люди, не зупиняючись на перепочинок, в супроводі воїнів князя швидко покинули ліс Хорват. Вийшовши з цього лісу, ми почали готуватися до довгого обхідного шляху.

ЧАСТИНА 3

Князь

Темне сталеве небо. Гнуться під товщею снігу гілки дерев. Знов починає хурделиця. Вітер дмухає все сильніше на біле промерзле поле.

Вороже військо розтяглося широкою лавою. Їх багато. Кілька тисяч. Тепер вони повільно насуваються в наш бік. Попереду суне ворожа кіннота. Коні важко йдуть, по груди провалюються в сугроби і снігові замети. Далі йдуть піші. Лучники в шкіряних свитах. Бійці з самострілами в синіх накидках поверх теплового одягу. Йдуть псярі з бойовими псами. Далі йде суцільна ворожа лава – сокири, щити, шкіряні шоломи. Сині, зелені і жовті накидки... ліс ратищ тьмяно блищить гострими сталевими верхів'ями... Вони йдуть,

прокладаючи собі дорогу в глибокому снігу. Посередині лави – купа вершників, закутих в бронь. Там палахкотять знамена, дзвенить метал і лунає войовнича чужинська пісня. Грає сурма, б'є бойовий бубон. Б'ють барабани. Іржуть коні. Лають бойові пси. Сині, зелені, сталеві ряди чітко різняться на тлі білого засніженого поля. Вороже військо суне в наш бік.

Я Вулковой. Лісовий князь. Поряд – всі мої вої.

Ми стоїмо на узліссі між засніженими деревами і поки що ворог нас не бачить. Я дивлюсь в різнокольоровий густий ворожий стрій. Потім оглядаюсь на своїх воїв. Сірі, всі сірі, як крига на замерзлому озері. Сіре звіряче хутро і гострі вовчі вуха. Кольчуги, сталеві рукавиці, широкі шкіряні пояси. Блищать хижі очі. Всі вдивляються в долину, на вороже військо. Звідти лунає сурма, гулко стукають барабани, чути хриплі голоси.

Ворог вже близько... Ми все ще не помітні. Тепер вже можна розгледіти обличчя вершників, які їдуть попереду. І тепер – Я здіймаю руку. Це знак. Вітер враз зривається на віхолу і кидає з неба снігом – ворогам в очі. Наперед виходить один з моїх воїв – він починає свою протяжну пісню. А-у-у-ульк – лунає понад Дібровою. А-у-у-у... А-у-у-ульк – це відкликаються по всій Діброві десятки... сотні голосів. Передня кінна лава ворогів враз здригається. Коні збентежені, крутяться на одному місці... Вершники тривожно оглядаються довкола. За ними заметушились ворожі лучники, але вітер!.. вітер кидає сніг їм в обличчя!.. Тоді відкликаються наші вої – враз холодне повітря розривається звірячими криками!.. зірваним ричанням!.. Передня кінна лава ламає стрій – коні стають на дибки, кидаються в різні боки, завертають назад – вершники марно намагаються стримати їх. Стихає сурма і барабани. Обривається спів. Стихає навіть собачий гавкіт. Намить западає тиша, тільки вітер шалено виє з узлісся в поле. І навіжено іржуть перелякані ворожі коні. Ми все ще непомітні для ворогів. Передня лава вершників намагається вирівняти стрій. Лучники натягують тятиву в своїх самострілах. Тисячі ворожих очей дивляться в наш бік, але – вітер дме снігом їм в обличчя.

Тоді Я здіймаю руку. Діброва, і небо, і долина знов розриваються диким звірячим ричанням... Я здіймаю правицю. Перемога – за нами! Ми йдемо в бій! Я йду першим. Я першим виходжу з-за кряжистих дубів на узлісся. І враз з діброви вискакують десятки моїх воїв. В бій! Сірі, сірі вовчі шкури кидаються на передню ворожу лаву вершників. Вдарили! Надірване іржання!.. Хрип, крики... Я бачу, як догори копитами перевертаються бойові коні. Ратища падають додолу, провалюються в глибокий сніг. Вороги збиваються до купи. Тут в снігу вперемішку коні, вершники, поранені. Відбиваються сокирами... Інші рятуються втечею. Деякі, хто втратив коня, біжать пішки.

Сірі хутра кидаються в купу ворогів. Шалено кричить зраний кінь з відірваною ногою... він завалився набік... б'ється в снігу... з під нього намагається вибратися ворожий боєць... ще кілька зарились в сніг, закриваючи голови руками. Перелякані і поранені коні топчуть своїх же наїзників... Короткий свист!.. Це стріли!.. крик... когось забито... стогін і гарчання. Але вони не встигнули наново натягнути тятиву. Мої вої кидаються на лучників. Лучники рятуються на різні боки... провалюються ... падають в сніг, розсипаючи стріли. Тут чути гавкотіння. Наші вої ріжуть ворожих псярів. Дехто зчепився з ворожими псами. Б'ються, гризуться, і, зчепившись, - падають в сніг... Сіре хутро – проти чорного... і кров... густо червона кров – на снігу!.. на сірому вовчому хутрі...

Все змішалось... Навіжені крики - оскаженілі пси гризуть своїх же пораних псярів! Гризуть ворожих лучників... кидаються на пораних коней... Вперемішку падають в перевернутий сніг лучники і вершники в сталевих обладунках... падають ворожі піхотинці... Наші вої –сірі вовчі хутра – добивають їх. Проламують голови... наступають на горло...

Надривно ревуть ворожі сурми. Ворожі піхотинці самі вбивають своїх же оскажених псів. Довкола розбіглися злякані закривавлені коні... Дзвенять сокири і келепи... Лава ворогів прикрилася щитами. Тут страшенна тиснява. Різанина. Одного воя ворожі бійці насаджують на залізний гак. Іншого звалюють в сніг і відрізають голову. Тут вороги тримають стрій. Ми кидаємось вперед. Я йду першим. За мною кидаються мої вої. Удар! Ще удар!... Тріщать щити. З тріском ламаються кістки... Судомні воплі...Хрипло кричать ворожі провідники... Вороги валяться в сніг – одні перевернуті, інші, з пробитими головами, незграбно осідають... хтось втратив руку, хтось – голову... тепер лава проламана. Піхотинці падають в сніг. В сніг, перемішаний з кров'ю... Одні вбиті, інші поранені, інші – просто падають з переляку... Ми наступаємо по їх головам! Здригнувся ворожий прапор. Він те ж падає - у ворожого прапороносця відривають прапор - разом з рукою!.. Ворожому вершнику відірвали голову в сталевому шоломі!.. Чужинці купами падають в сніг, кидаючи зброю. Наші добивають їх... Знов все змішалось. Сірі шкури зчепилися в снігу з пораними ворожими піхотинцями. Когось душать... комусь ламають щелепу... Чути хрипи... стогони... гарчання... Вороги тікають повсюди. Лише один кінний загін в злій січі пробивається крізь сніг. Виблискують довгі мечі... Залізні кольчуги... Темні панцирі... Глухі суцільно сталеві шоломи з вузькими прорізами... Все ж розбивають і їх. Вершники в сталевих латах безладно відступають, коні грузнуть в снігу і знесилено падають...

Битва скінчилась. Хурделиця вщухла. Я посеред бойовища. Тут все перевернуте. Стоптаній, зритий, наче зораний, сніг... в перемішку з червоним... На стоптаному брудному снігу - вбиті... тяжкопоранені... хтось в сталевих латах, хтось – в шкіряних свитах... Протяжно виють вмираючі коні... Заколоті бойові пси... Деякі пси –скалічені, але

ще живі – жалісно скавучать... Безладно розкидана зброя... Грудами валяються щити і поламани обладунки... І закривавлені сірі шкури, зі збитим, залипшим від крові хутром... Багато воїв – загинуло. Хто живий – збирає здобич. Густа пара йде з ніздрів і відкритих захеканих ротів... Вони збирають здобич з загиблих чужинців, нагостривши вуха і не зводячи очей з долини, звідки знов можуть з'явитися ворог. А ще час від часу оглядаються – там, за їхніми спинами височіє прадавній ліс – Хорвата Діброва...

Сонце заходить, швидко темнішає і зараз в Діброві вже запали тьмяні зимові сутінки. Тисячолітні дуби розкинули могутні сторічні гілки. Попід ними – товща кучугурів і заметів. Дикі яблуні і горіх під вагою снігу на гілках гнуться, гнуться до самої землі... Вони ніби утворюють арки з гнутих гілок, вкритих білим і шалаші під сніговою покрівлею. Сніг там не стоптаний... і не забруднений ворожою кров'ю. Сніг там незайманий, лежить суцільною товстою ковдрою. Ніяких галасів, криків чи стогонів, що лунали на узліссі, тут не почути. Діброва, вкрита білим холодом, глушить все стороннє... огортає незвичайною тишею. Такою тишею, яку можна почути лише в зимовому лісі...

Сутінки тут завжди раніше, ніж в долині, а зараз і зовсім темно. Тільки з заходу небо ще гаряче... Могутні дубові крони з лапами снігу виглядають чорними тінями проти жовтогарячого... Вище крізь чорні гілки можна побачити темно-синє небо... А далі від заходу небо стає чорним і зовсім зливається з стовбурами, кронами і гілками під снігом... темними в сутінках... В сутінках непомітне тихе лісове озеро... воно спить... воно спочиває під товстою кригою. Довкола озера ростуть дикі сливи. І ще тут сосновий бор. Зараз вже не видно, а вдень це єдине місце в цьому лісі, де можна побачити вічно зелені соснові гілки під снігом... побачити зелене – колір життя – зимою... В бору цьому величезні мурашники... заввишки вони в пів чоловічого зросту. В них живуть руді мурахи – володарі цього бору... Зараз вони те ж спочивають під снігом – чекають тепла.

Далі ростуть молоді дуби... Тут є стежина... Вузенька стежина... Зараз її не можна побачити – вона під снігом... і темно... Сніг тут наметений, як всюди в Діброві – на цій стежці жодного сліду. Ця стежина веде на галявину. Довкола галявини по колу – старезні дуби. Наймолодшому дубу – тисяча літ... ці дуби – велетенські... високі... вищі за всі дерева в лісі. Під самим небом вони сплітаються гілками, утворюючи просторе снігове шатро над засніженою галявиною... Ці дуби – непохитні. Вони співають славу Рідному Білому Світу... і Рідному Темному Світу... Вони – охороняють галявину. Посеред галявини – пень. Раніш то не пень був, а був то найстарший серед дубів... Був він велетенський, могутній, а жив він тисячі років. Та літ немало вже минуло, як вдарила в нього блискавка! Громоваця! Дуб-велет за мить обернувся на прах. Та на прах обернувся він – тільки в

цьому Світі. Насправді ж, Він – помандрував в Небо! Перуниця-гровиця – забрала його до себе. Так прадавнє Древо відправилось в інший Світ... а по собі залишило спомин - величезний пень з кочевряжним корінням. Наступної весни пень пустив паросток – то відновилося його життя.

Його породили велетенський Дуб і небесна гровиця. Зараз, під снігом, пня не побачиш...

лише

видно посеред галявини великий пагорб снігу – так, наче сугроб... а з того білого пагорба вперся догори – в Небо – дубовий паросток... То він несе в собі силу небесного вогню!.. І не мертву силу – а живу, ярісну... адже сам він – живий!..

Туди, на цю галявину, під відкрите темне небо... приходжу Я, Вулковой, лісовий князь. Приходжу, не залишаючи жодного сліду на засніженій стежині... Спочатку Дібровою дістаюсь озера... тут Я купаюся в ньому... окунаюся, не скидуючи з плечей вовчої шкури... і не проламуючи кригу... і не роблю ополонку. Просто, проходжу крізь лід... занурююся в крижану воду – до самого дна... так, що дістаю мулистої поверхні. Відсахується в різні боки стайка дрібної риби... блисне круглим оком сполохана щука... і дивлюсь в небо крізь товщу води... крізь лід, крізь сніг... а потім – виниряю, і на мені – жодної краплі води. Потім заходжу в бор... виходжу на знайому стежку... іду по ній, не лишаючи жодного сліду... Підхожу до дубів-велетів... і виходжу на галявину.

Тут Я скидаю з плечей вовче хутро... тут Я скидаю багряний плащ. І босоніж підходжу до Перунова паростка. Тут Я спілкуюсь з Небом. Тут я говорю те, що ніколи не почує сторонній. Тут Я дізнався те, на що очікував... Я стою босоніж... Галявина ця – Світла Хорвата Діброва. Галявина ця береже весь ліс, ліс захищає галявину... ліс цей береже Рідну Землю... Земля дарує життя моїм воям... і мені... Тут, на галявині цій, вирішується все... Чому бути, а чому не бувати...

Тут Небо промовляє до Землі... Небо промовляє до Землі білим пухнастим снігом... Небо промовляє до Землі сірими сутінками і гарячим західним небокраєм... А на весні, коли гряне перша весняна злива і знов гримне гровиця, на цій галявині розквітне Квітка... Ця Квітка – здійснить все заповідане.

